

ULOGA HRVATSKOGA NARODNOG MUZEJA U PROCESU NACIONALNE INTEGRACIJE (1835-1918)¹

MR. DUBRAVKA PEIĆ ČALDAREVIĆ
Hrvatski povijesni muzej, Zagreb

UVOD

Primaran je cilj ovoga rada da naznači povezanost relevantnih činjenica hrvatske političke povijesti 19. st. s istodobnim procesima u kulturi, na primjeru utemeljenja i ranog razdoblja u djelovanju jednoga od najstarijih i najvećih nacionalnih muzeja s područja Hrvatske — Hrvatskoga narodnog muzeja. Zbog toga pokušava odgovoriti na pitanje nezaobilazno prilikom proučavanja hrvatske nacionalne i kulturne povijesti 19. st.: Koliko je i na koji način, muzejska institucija (kompleksnoga tipa) pratila, odnosno mogla utjecati na proces integracije hrvatske nacije u vrijeme njezine preporodne faze, kao i u razdoblju koje je slijedilo neposredno nakon toga?

Ostvarenje zadanoga cilja nastoji se postići analizom već poznatih povijesnih podataka, i to u nekoliko etapa. Ponajprije su izdvojene bitne političke činjenice vezane za evoluciju hrvatskoga nacionalno integracijskog procesa tijekom 19. st.: politički okvir u kojemu nastaje hrvatski nacionalno integracijski proces i njegove faze; glavna obilježja hrvatskih nacionalno integracijskih ideologija; naznaka najvažnijih političkih događaja i osoba veza-

nih za pojedine razvojne faze hrvatskoga nacionalnog pokreta i sl. (Spomenuti se dio izlaganja referira na relevantne teze iz postojeće historiografske literature, u kojoj je detaljno i slojevito obrađivana ta tema.) Potom su prezentirane činjenice neposredno vezane za osnivanje i djelatnost Narodnoga muzeja: uzori, pokretači i osnivači; zakonska regulativa o strukturi i djelatnosti muzeja; prva primijenjena strukovna načela o prikupljanju i obradi muzejskih predmeta; podaci o muzejskom osoblju i njihovu stručno-profesionalnom napredovanju. (Pritom su korišteni brojni, ali međusobno slabo povezani podaci objavljeni u četiri publikacije nastale u povodu obilježavanja 150. obljetnice utemeljenja Narodnoga muzeja: zborniku radova *Naš Museum* te katalogima muzejskih izložbi *Museum 1846-1996* Hrvatskoga povijesnog muzeja, *Natura – Cultura* Hrvatskoga prirodoslovnog muzeja i *Muzeopis...* Arheološkog muzeja u Zagrebu.)² Na kraju je, u završnoj fazi, provedena usporedba dviju navedenih činjeničnih kategorija; naznačene su međusobne uzročno-posljedične veze, sličnosti, i(li) proturječnosti između njih, s ciljem da se izvedu konačni zaključci o stupnju i prirodi njihove povezanosti na konkretnom primjeru Narodnoga muzeja. Upravo bi se u tom dijelu ovaj tekst mogao smatrati malim iskorakom ka solidnijem kronološkom usustavljenju činjenica o prošlosti Narodnoga muzeja, kao i prvim pokušajem njihove cjelovite povijesne kontekstualizacije.

OBILJEŽJA HRVATSKOGA NACIONALNOG POKRETA TIJEKOM 19. ST.

1. Hrvatski narodni preporod (1835-1849)

Proces integracije hrvatske nacije događao se početkom 19. st. pod neposrednim utjecajem srodnih političkih pojava u austrijskome i mađarskom dijelu Habsburške Monarhije, posebice onih koje su proživljavali njezini slavenski narodi (Česi, Slovaci, ugarski Srbi). Sredinom 1830. godina ušao je u svoju najintenzivniju, "preporodnu" fazu, koja se u pojedinim krajevima Hrvatske događala u različitim vremenima, da bi konačno završila tek na prijelazu iz 19. u 20. st. kao oblikovana nacionalna svijest (dinamična i mobilizatorska) te izgrađena (hrvatska) nacionalna kultura. Specifičnost procesa hrvatske nacionalne integracije, proizašla iz dugogodišnje i mnogostruke podijeljenosti hrvatskih zemalja, očitovala se u različitim ritmovima i oblicima djelovanja preporodnog pokreta u pojedinim hrvatskim regijama: 1. na području sjeverne Hrvatske pokret se pojavio najranije, i to pod nazivom Ilirskog pokreta (1835-1849); 2. u Dalmaciju se proširio pod neposrednim utjecajem ilirizma između 1860. i 1880. godine, 3. Istru je obilježio od 1870. godine do početka 20. st., 4. na pojedinim područjima Bosne i Hercegovine naseljenim hrvatskim življem počeo je djelovati tek u vrijeme raspada Austro-Ugarske Monarhije (od 1890. do 1918. g.). Razdoblje narodnog preporoda bilo je, dakle, samo jedna etapa u dugotrajnom procesu integracije hrvatske nacije, u kojoj je jezgra rodoljuba (sastavljena većinom od inteligencije, nižeg svećenstva i plemstva te malobrojnoga djelatnoga građanstva) sustavno širila nacionalnu svijest, mobilizirajući pojedince za političku, kulturnu i ekonomsku akciju.³ Najvažniji

Pečatnjak Društva Ilirske čitaonice u Zagrebu iz 1838-1850. g. (HPM/PMH 14735).

Foto: J. Vranić / I. Brzoja

predstavnicima hrvatskoga narodnog preporoda — Ljudevit Gaj, Janko Drašković, Ivan Kukuljević, Ljudevit Vukotinović, Borislav Šulek, Dragutin Rakovac, Mihovil Pavlinović, Fran Kurelac, Juraj Dobrila i dr. — isticali su ideje vrlo bliske onima koje su zastupali i prvaci mađarskoga nacionalnog pokreta: potrebu uspostave narodnog jedinstva, zaštitu narodnog jezika te izgradnju institucija za narodno obrazovanje, kulturu i gospodarski napredak. Pritom su preporoditelji s područja sjeverozapadne Hrvatske rabili staro ilirsko ime (1835-1843. i 1845-1847/9), uvjereni da će njime najlakše prebroditi regionalni partikularizam hrvatskih zemalja. Ono je ujedno trebalo odrediti teritorijalne granice njihova nacionalnog programa — od Drave do Jadranskog mora — koji ih je, međutim, doveo do ideološkog razmimoilaženja, pa čak i izravnog vojnog sukoba, s mađarskim sudržavljanima iz Habsburške Monarhije tijekom 1848/1849. g.⁴ Kao neposredno sredstvo političke borbe i oblik ostvarenja nacionalno-integracijskih ideja iliraca od sredine 1830. g. nastajale su brojne institucije s temeljnim kulturno-ekonomskim obilježjima i imanentnim političkim ciljevima: "Novine horvatzke" i njihov književni prilog "Danica horvatska, slavonska i dalmatinska" (1835);

Društvo prijatelja ilirske izobrazbenosti (osnovano 1836, potvrđeno 1847), Narodna čitaonica (1838), Narodno kazalište (1840), Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo (1841), Matica ilirska (1842) te Društvo za jugoslavensku povjestnicu i starine (1850). Gotovo svaka od njih imala je važnu ulogu u utemeljenju prvih muzejskih zbirki (1835-1846), njihova smještanja, zaštite i održavanja, ili je pak sudjelovala u dugotrajnoj borbi za njihovu institucionalizaciju unutar Narodnoga muzeja (1846-1866)⁵.

ODJECI ILIRSKOGA POKRETA (1849-1868)

Nakon Ilirskog pokreta na području civilne Hrvatske uslijedilo je razdoblje djelovanja snažnih dezintegracijskih društvenih procesa: revolucija 1848/49, ukidanje Banskog vijeća i raspuštanje Sabora (1850), zabrana Ilirske čitaonice u Zagrebu (1850), uvođenje Bachova apsolutizama (1851-1859), s valom germanizacije koji je usporio ekonomski razvoj hrvatskoga nacionalno svjesnoga građanstva. Ipak, za banovanja Josipa Jelačića (1848-1859) započeo je u Hrvatskoj proces reformi koji je, s jedne strane, bio odraz modernizacijskih procesa iz središta Monarhije, ali i kulminacija preporodne politike iz prethodnog razdoblja: privremeno je ostvarena svojevrsna teritorijalno-politička cjelovitost hrvatskih krajeva, formalno je ukinuta feudalna ovisnost kmetova, dok je staleški političko-upravni poredak počeo postupno prerastati u moderniji predstavničko-parlamentarni sustav. Istodobno su oko 1860. g. (nakon pada apsolutističkog Bachova režima) na temeljima ilirizma iznikle dvije varijante nacionalno-integracijske ideologije, koje se djelomično dopunjuju, a dijelom i suprotstavljaju svojim stavovima: 1. jugo-

slavizam (kojega zastupaju Franjo Rački i Josip Juraj Strossmayer) i 2. ekskluzivni hrvatski nacionalizam ili pravaštvo (predvodio ga Ante Starčević i Eugen Kvaternik). Temeljna je ideja Starčevićeva pravaškog učenja bila očuvanje "*duha*" hrvatske nacije u njegovu "*nauku*" (čemu Kvaternik dodaje još aktivnu *političku i gospodarsku djelatnost*) radi realizacije njezina povijesnog prava na samostalnu državu izvan granica Habsburške Monarhije. Slično tome, u središtu jugoslavenske nacionalne ideologije nalazila se *kulturna djelatnost*, ali s primarnim ciljem duhovnog ujedinjenja Južnih Slavena, a tek s vremenom i političkoga, i to unutar Habsburške Monarhije. Institucionalnu je podlogu toj ideji dala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, osnovana 1866. g. na poticaj biskupa J. J. Strossmayera, s prvim predsjednikom F. Račkim. Odmah nakon svog nastanka ona je preuzela organizacijsku i stručnu brigu o netom potvrđenoj instituciji Narodnoga muzeja i držala ga u svom djelokrugu sljedećih desetak godina (1866-1878). Bio je to samo jedan od primjera koji je potvrđivao tezu da je proces hrvatske nacionalne integracije u tom razdoblju postigao svoje najviše domete upravo na području kulture, jer je stjecajem okolnosti u bazi ostao bez razvijenoga građanstva, tj. onih društvenih snaga koje su ga mogle ubrzati u političkome i ekonomskom smislu⁶.

HRVATSKE NACIONALNO INTEGRACIJSKE IDEOLOGIJE U DUALISTIČKOJ MONARHIJI (1868-1918)

S provođenjem odredaba Austro-ugarske (1867) i Hrvatsko-ugarske nagodbe (1868) počeli su se višestruko mijenjati politički okviri započetih nacionalno integracijskih procesa na području Monarhije. Analogno tome,

Pečatnjak Zemaljskog muzeja u Zagrebu iz 1854-1866. g. (HPM/PMH 14733).

Foto: Lj. Krtelj / I. Brzoja

režim bana Khuena Hedervarya u Hrvatskoj (1883-1903) svojom je mađaronskom orijentacijom bio sukus i vrhunac spomenutih društveno-ekonomskih promjena i na njezinu području. S obzirom na bitno izmijenjene temelje na kojima su izrasli jugoslavizam i pravaštvo, oko 1890. godine obje su hrvatske nacionalno integracijske ideologije također doživjele svoju preobrazbu i iz njih su počele izrastati različite političke stranke. Pritom je i pravaška dogma, dotad slabije zastupljena, postupno prerastala u pokret i, okrenuvši se ideji političke akcije, (uglavnom) gubila protujugoslavenski naboj. (Iznimka je, donekle, bila stranka Josipa Franka koja je zastupala trijalizam, odnosno ideju o proširenju hrvatske autonomije u sklopu Austrijske Monarhije.) I jugoslavizam se demokratizirao s pojavom Napredne omladine (i njihove ideje o kulturnoj suradnji te postupnom približavanju ili stapanju, Hrvata i Srba), koja je unosila ideologiju moderne na sva područja društvenog života.⁷ Na općim temeljima srednjoeuropske građanske kulture na prijelazu iz 19. u 20. st. završavao je proces kulturne homogenizacije (tj. proces izgradnje hrvatske

nacionalne kulture) obilježen “zajedničkim stilom života s istim vrijednosnim normama i osjećajnim oblicima u različitim područjima Hrvatske”.⁸ Upravo su kulturne pojave (poput obrazovanja, standardiziranoga književnog jezika, moderne književnosti i umjetnosti, te razvijenih humanističkih i prirodnih znanosti) na prijelazu stoljeća omogućile najintenzivniju komunikaciju između pripadnika nacije, potičući s izmjenom informacija međusobno povezivanje i nacionalnu solidarnost.⁹ U tom su kontekstu doneseni specijalni muzejski zakoni 1878. i 1893. g., s modernim odredbama namijenjenim unapređenju stručnoga rada unutar Narodnog muzeja. One su precizirale postulate muzejske prakse, utirući polagano putove njezinu razvoju ka novoj društveno priznatoj profesiji.

NASTANAK NARODNOGA MUZEJA I OBILJEŽJA NJEGOVA RADA U 19. ST.

1. Utemeljenje Narodnog muzeja (pod utjecajem preporodnih organizacija — 1835-1846)

Gotovo istodobno s formuliranjem prvih integracijskih ideologija hrvatskih preporoditelja tijekom 1830. godina počela se, u sklopu njihova nacionalnog programa, ostvarivati ideja o prikupljanju najrazličitijih predmeta iz hrvatske materijalne i duhovne povijesti, kao i iz njezina prirodnog okoliša. Na poticaj iliraca mobilizirane su najstarije nacionalne institucije da putem *dobrovoljnih priloga i poklona* skupljaju predmete koji su mogli ilustrirati hrvatsku materijalnu i duhovnu prošlost — “starine” i “prirodnine”. Bile su to, (osim Kraljevske pravoslavne akademije) prije svega Narodna čitaonica i Matica ilirska, kojima se od 1841. g. pridružilo Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo. Ono je prikupljalo pretežito priro-

Pečatnjak Narodnog muzeja Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, rabljen nakon 1868. g. (HPM/PMH 14731). Foto: Lj. Krtelj / I. Brzoja

doslovnu gradu. Pritom su se kriteriji skupljanja temeljili na *dobrovoljnim novčanim prilozima i poklonima rodoljuba* te na odabiru *nacionalno reprezentativnog kulturno-povijesnoga i prirodnog blaga*¹⁰. (Najprije su nastale zbirke prirodnina, koje su sadržavale modele ili "tvorila" gospodarskih strojeva, rude, fosilne ostatke te primjerke flore i faune iz različitih hrvatskih krajeva. U sastav, pak, "starinarske" zbirke među prvim su predmetima ušli stari novac, gipsani odljevi medalja, pečatnjaci, arheološki predmeti te rijetki primjerci zemljovida i umjetničkih djela. Glasilo Gospodarskog društva "List mesečni" objavljivalo je od 1843. g. kao izraz zahvale imena darovatelja, među kojima su prvi bili zagrebački biskup i banski namjesnik Juraj Haulik, bistrički kapelan Stjepan Mlinarić te umirovljeni major Mijat Sabljar. Posljednji je, prema istim navodima, već od 1843. g. *namjenski* prikupljao različite predmete za Muzej, i to na poticaj Gospodarskog društva i o njegovu trošku.¹¹)

2. Borba za institucionalno priznanje (pod pokroviteljstvom Gospodarskog društva, 1846-1866)

Osnovni preduvjet da se skupljeni predmeti mogu smatrati muzejskim fundusom ostvaren je tek u času njihova smještaja na zajedničkom mjestu. To se dogodilo početkom 1846. g., kada je u bivšoj palači grofa Dragutina Draškovića na zagrebačkome Gornjem gradu, u tzv. Narodnom domu, bila pohranjena većina zbirki *prirodnina* i *starina*. Iste, 1846. g. Muzej je dobio i prvu upravu, koja se sastojala od posebnog odbora Gospodarskog društva s tajnikom Dragutinom Rakovcem na čelu, a iste je godine otvorena i prva muzejska izložba.¹² (Da je velik dio skupljenoga muzejskog fundusa odmah nakon njegova smještaja u bivšoj Draškovićevoj palači zaista neposrednim uvidom postao dostupan javnosti svjedoči prije svega *Knjiga pohodnika Muzeuma*, u kojoj su upisana 2 422 muzejska posjetitelja u razdoblju od 10. listopada 1846. do 10. veljače 1847.¹³ Podatak, pak, objavljen u "Listu mesečnom" spominje 4 856 posjetitelja Muzeuma od 10. rujna 1846. do 25. kolovoza 1847.¹⁴) O nekim detaljima najstarijeg postava možemo djelomično saznati iz podataka zabilježenih u suvremenim izvorima koji opisuju aktivnosti unutar Narodnoga doma. Primjerice, Dragutin Hirc u svom tekstu objavljenom u "Prosvjeti" spominje podatak da su u prvoj sobi

Pečatnjak Historičkog društva u Zagrebu s kraja 19. st. (HPM/PMH 14736). Foto: Lj. Krtelj / I. Brzoja

Pečatnjak samostana u Remetincu iz 1644. g. (HPM/PMH 2889); pripada najstarijem dijelu fundusa Narodnoga muzeja, kamo je dospio poklonom 1852. Foto: B. Prister / I. Brzoja

Narodnog doma bile “pohranjene” starine, u drugoj “bijahu **izloženi** sisari, ptice i druge prirodnine”, u trećoj je bila smještena zbirka kukaca i leptira, gdje je “radio i u radu oslipeo Mijat Sabljara, otac i tvorac našega muzeja”, u četvrtoj “bijahu **izložene** okamine”, dok su posljednje dvije sobe “zapremile razne slike”. Sudeći prema istim izvorima, od otvorenja muzejske izložbe naglo se počeo povećavati i broj darovatelja pa se uz numizmatičku i arheološku građu ubrzo otvorila *knjižnica*, u čiji su sastav, također, ušli rukopisi, listine i slike. Pritom je narastao i broj *prirodoslovnih zbirki* — minerala, ruda, okamina, ptica, ljuštura, kukaca, kostura i raznih drugih zooloških, botaničkih, entomoloških i geognostičkih predmeta.¹⁵ (“List mesečni” objavio je u br. 10. za listopad 1847. g. da se Muzej sastoji od 13 “sbirki”: 1. Zemljovida i mestopisa; 2. Minerološke, 3. Botaničke, 4. Zoologičke, 5. Arhaologičke, 6. Numismatičke, 7. Pečata i sadrenih slika, 8. Archiva, 9. Rukopisa, 10. Narodne knjižnice, 11. Cabinetu physikalnog 12. Artističke sbirke 13. Kiposhrana.¹⁶) U to su vrijeme i

“Narodne novine” počele povremeno objavljivati popise poklona i inventara Narodnoga muzeja. Zajedno s imenima darovatelja i inventarom poklona u “Listu mesečnom horvatsko-slavonskoga Gospodarskog društva”, ti su popisi činili temelje evidentiranja muzejskog fundusa tijekom prvih desetak godina njegova rada. Tek oko 1850. g. Zemaljska je vlada angažirala jednoga od najaktivnijih skupljača i darovatelja Muzeja Mijata Sabljara da usustavi i popiše sve predmete i knjige smještene unutar Narodnoga doma, Pravoslavne akademije i Narodne čitaonice. Vjerojatno je na osnovi popisa što je tom prilikom načinjen nastao tijekom 1860. godina prvi muzejski inventar (“našastar”) kulturno-povijesnih predmeta u vlasništvu Narodnoga muzeja: pečatnjaka, zastava, oružja, nakita, karata, slika i “slikarija”, drvoreza, ordena, križeva, zavjetnih slika i ostalih sakralnih predmeta, kamenih spomenika, kao i raznovrsnoga etnografskog i arheološkog materijala.¹⁷

Ukratko, smještajem u Narodnom domu temeljni su preduvjeti muzejskoga rada bili uvelike zadovoljeni. Nedostajalo je još samo formalno institucionalno priznanje Narodnoga muzeja koje bi omogućilo i redovitu financijsku potporu (Zemaljske vlade) za njegovu djelatnost. Premda je još od 1849/1850. g. Narodni muzej za pojedine svoje aktivnosti od Banskoga vijeća povremeno dobivao jednokratnu novčanu pomoć, ali bio je to tek mali korak naprijed od funkcioniranja na osnovi dobrovoljnih priloga darovatelja ka stalnim i redovitim izvorima prihoda. Stoga su utemeljitelji Muzeuma (hrvatski preporoditelji i njihove organizacije) započeli dugotrajnu borbu za institucionalizaciju njegova rada. Istom se nastojanju pridružilo i Društvo za povjestnicu i starine jugoslavenske odmah nakon

svog osnivanja.¹⁸ Ono je odlučnije istupilo 1854. g. sa zahtjevom vladi "da se Narodni muzej proglasi zemaljskim, da se zemaljskim troškom uzdržava te da se za knjižnicu Društva i numizmatičku zbirku postave dva plaćena čovjeka koja će ih urediti". Međutim, tek 1857. g., kada je funkciju muzejskog čuvara kao tajnik Gospodarskog društva preuzeo Ljudevit Vukotinović (1855-1862), hrvatska je Zemaljska vlada odredila solidniju (ali još uvijek neredovitu) financijsku potporu za rad u Muzeju: mjesečnu doznaku za čuvara; godišnju doznaku za njegova pomoćnika (u vrijednosti polovice čuvarove godišnje zarade) te gotovo trostruki iznos čuvarovih godišnjih prihoda za čišćenje prostorija i novo uređenje zbirki.¹⁹

3. Djelatnost Narodnoga muzeja pod upravom JAZU (1866-1878)

Bitno pitanje stalnoga i redovitog financiranja Muzeja trajno je riješeno tek carskom dozvolom za rad Narodnoga muzeja (2. ožujka) i konačnom potvrdom njegovih Pravila (4. ožujka) 1866. g.²⁰ Istodobno s institucionalizacijom jugoslavenske nacionalno-integracijske ideologije osnivanjem Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Narodni muzej u Zagrebu postao je Zemaljskim zavodom Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, pod zaštitom Sabora i upravom JAZU. Sastojao se od dva glavna odjela: Naravoslovnog i Starinarskog s knjižnicom, koja je osim referentne literature za obradu svih vrsta muzejskih predmeta trebala imati i poseban odsjek sa zbirka rukopisa i listina. Dokumentacija Jugoslavenske akademije i Narodnoga muzeja iz 1870. g. spominje arheološki "razdiel", koji se sastojao od tri pododsjeka: 1. "starinarskog" (za prikupljanje arheološke građe); 2. "numizmatičkog" (osim novca skupljao je medalje i

*Mletački pečatnjak (HPM/PMH 2916) što ga je 1854-1856. g. za Narodni muzej pribavio M. Sabljar
Foto: B. Prister / I. Brzoja*

pečatnjake) i 3. knjižnice sa zbirkom slika. Neposredno nakon uspostave *Zemaljskoga narodnog muzeja* Sabor mu je odredio stalnu godišnju financijsku potporu koja je trošena za znanstvena putovanja i nabavu zbirki, za muzejsku pisarnicu, ogrjev i ostale male potrepštine, dok je plaće muzejskog osoblja određivala Akademija.²¹ (Tadašnji ravnatelj Arheološkog odjela Šime Ljubić za popunu muzejskih zbirki koristio se vrlo efikasnom mrežom "muzejskih povjerenika" razgranatom po cijeloj Kraljevini. Osim toga, od zapovjednika Vojne krajine baruna Antona Mollinaryja pribavio je 1871. g. dozvolu da obilazi teren radi zaštite kulturne baštine i skupljanja predmeta za Muzej, pri čemu su mu i nadležne vojne oblasti trebale biti na usluzi.²²) Za rad Muzeja iznimno je važna bila konačna realizacija vladine odluke (iz 1861. g.) kojom mu je dodijelila vlastite prostorije u zgradi nekadašnjeg Amadeova kazališta i Casina. Prirodoslovni odjel s knjižnicom uselio se onamo već 1869. g. (gdje se i danas nalazi Hrvatski prirodoslovni muzej), dok je Arheologičko-historički odjel sa zbirkom slika ostao u Narodnom domu te je oko

1880. g. zajedno s Akademijom preselio u njezinu novu palaču (na Zrinskom trgu)²³.

4. Osamostaljenje Narodnoga muzeja (1878-1918)

Utemeljenjem hrvatskoga Sveučilišta u Zagrebu 1874. g. djelomično se promijenio status stručnoga muzejskog osoblja jer su pristavi prirodoslovnih zbirki u novoj situaciji postali sveučilišnim profesorima. Postupno su i unutar Muzeja provedene bitne organizacijske promjene potvrđene Zakonom o uređenju Narodnoga muzeja (od 14. rujna) 1878, kojim je on stvarno potvrđen kao samostalna institucija. Naime, novi Zakon definirao je Narodni muzej Zemaljskim zavodom Kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije i stavio ga pod izravnu upravu Odjela za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade. Pritom su utvrđene i stanovite promjene u načinu organizacije muzejskog fonda koji je podijeljen unutar tri međusobno neovisna odjela: Arheološkog, Zoološkog i Mineraloškog.²⁴ Osim toga, novi je Zakon jasno propisao trostruku zadaću Narodnoga muzeja: 1. da predstavlja što potpuniju sliku životinjskoga, geološkog i društvenog života Trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, s osvrtom na susjedne (*jugo*-)slavenske zemlje; 2. da služi za svrhe i potrebe *praktične obuke* iz prirodnopisa i povijesti na Kraljevskom sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu; 3. da služi *zornomu obrazovanju* općinstva.²⁵ (U skladu s time, Arheološki je odjel Narodnoga muzeja tijekom 1897. g. razgledalo 6 386 posjetilaca. Istodobno, hrvatski je ban Khuen Hedervary posebnim odredbama nekoliko puta pokušao zaštititi hrvatsko kulturno blago: 1895. g. donio je rješenje o zaštiti zrinsko-frankopanskih utvrda, 1898. uredbu da se svi arheološki nalazi iz Hrvatske i Slavonije

Turski pečatnjak (HPM/PMH 14727) koji je 1856. g. za Narodni muzej nabavio M. Sablja

Foto: B. Prister / I. Brzoja

moraju prenijeti u zagrebački muzej, a s vremenom je ozakonjena i zabrana nestručnjacima da provode arheološka iskopavanja.²⁶ Nakon uvođenja studija arheologije na Kraljevskom sveučilištu Franje Josipa I. (1893) status stručnog muzejskog osoblja u Arheološkom odjelu izjednačio se s položajem njihovih kolega iz prirodoslovnih odjela Muzeja. Zbog toga su djelomično modificirane i odredbe muzejskog Zakona iz 1878, i to u člancima koji govore o strukama i načinu financiranja osoblja. Međutim, zakon iz 1878. ostao je na snazi sve do 1918. g. u onom dijelu koji se odnosio na organizaciju unutar Muzeja te na sastav i ciljeve muzejskih zbirki. One su krajem 19. st. još uvijek imale primarnu zadaću da razlikuju, odvoje i grupiraju prirodoslovnu građu naspram arheološko-povijesne (kulturološke), ali da pritom omogućuju funkcioniranje kompleksne muzejske institucije kao jedinstvene cjeline.²⁷

OBILJEŽJA PROFESIONALNOG RAZVOJA MUZEJSKOG OSOBLJA

I. Od amaterskog rada domoljuba do kustosa ravnatelja (1835-1866)

Već u samim počecima djelovanja Narodnog muzeja pojavljuju se svi bitni elementi muzeografskog rada. U vrijeme ustroja prvih

*Osobni pečatnjak Aleksija Jakova (HPM/PMH 2879) postao je vlasništvo Narodnog muzeja 1871. g. posredovanjem muzejskog povjerenika iz Trsta
Foto: B. Prister / I. Brzoja*

muzejskih zbirki u skladu s osnovnim konceptijskim zadacima i općim društvenim potrebama, kao i u doba borbe za institucionalizaciju Narodnoga muzeja, već se pojavljuju naznake (više-manje) planskog skupljanja raznovrsne građe; njezina površna inventarizacija, uz elementarnu stručnu klasifikaciju, kao i deponiranje prikupljenih zbirki na jednome mjestu, dostupnome javnosti. Pritom su se radom u Muzeju redovito bavili istaknuti ilirci — entuzijasti, amateri i volonteri. Tako se među prvim i najzaslužnijim utemeljiteljima muzejske prakse spominju vojni časnici Ivan Kukuljević Sakcinski (1816-1889) i Mijat Sabljarić (1790-1865), pravници

Ljudevit Vukotinović (1813-1893) i Dragutin Rakovac (1813-1854); liječnici Josip Slosser (1818-1882) i Aleksa Praunšperger (1794-1877) te (klasični) filolog Vatroslav Jagić (1838-1923).

2. Čuvar ravnatelj i muzejski pristav (1866-1878)

Prema Pravilima Narodnoga zemaljskog muzeja u Zagrebu iz 1866. g. Narodnim je muzejom od toga vremena nadalje neposredno upravljalo osoblje koje je primalo plaću iz "regnikolarne zaklade", a sastojalo se od: a) **čuvara (ili custosa)**, koji je ujedno bio i ravnatelj cijeloga zavoda, b) dvaju **pristava**, od kojih je jedan dodijeljen Prirodoslovnome, a drugi Starinarskom razdjelu te c) dvaju **podvornika**. Čuvara i pristave mogla je imenovati Jugoslavenska akademija nakon raspisanog natječaja, a čuvara je morao potvrditi još i car. Sudeći prema hijerarhijskom poretku muzejskih djelatnika, kao i s obzirom na kvalifikacije konkretnih osoba koje su tu dužnost obavljale, čini se da je upravo pristav obavljao većinu specifičnih poslova u stručnoj obradi muzejskog fundusa — od izrade plana njegova skupljanja do elementata katalogizacije. Sigurno je također da je i čuvar ravnatelj, s obzirom na svoje stručne kvalifikacije i njima primjerene profesionalne ambicije, dio svoga radnog vremena trošio na klasifikaciju i interpretaciju muzejske građe. Na njezinu su skupljanju osim pristava radili i posebni muzejski povjerenici iz različitih krajeva zemlje, koji se nisu ubrajali u obvezno, stalno i plaćeno osoblje Muzeja.

3. Diferenciranje muzejskih poslova (1878—1893)

Novi Zakon o uređenju Narodnog muzeja iz 1878. g. mnogo preciznije od prethodnih muzejskih Pravila (1866) definira poslove

Pečatnjak bana Josipa Jelačića (HPM/PMH 25700)
nalazi se u Narodnome muzeju od 1937. g. te
pripada najatraktivnijem dijelu njegova fundusa
Foto: B. Prister / I. Brzoja

unutar Muzeja. Glavna se obilježja toga zakonskog akta mogu sažeti u nekoliko osnovnih točaka: a) razmjerno povećanju broja odjela unutar Narodnog muzeja, povećavala se količina i raznolikost specifičnih poslova u Muzeju, kao i broj uposlenoga muzejskog osoblja; b) termin *kustos*, ili *muzealni čuvar* privremeno nestaje iz uporabe, a glavne stručne poslove u Muzeju, osim *ravnatelja*, obavljaju *pristavi*, muzejski *pomoćnici* i *preparator*; c) različiti su statusi ravnatelja u pojedinim muzejskim odjelima - dok je u dva Prirodoslovna odjela funkcija ravnatelja manje - više volonterska i počasna, u Arheološkom je odjelu ona *redovit*, *plaćen*, *stručni rad*; d) posao muzejskog pristava posredno se definira kao specifično, stručno i plaćeno zanimanje za čije se obavljanje zahtijeva i *posebna stručna naobrazba*; e) poslovi muzejskog pristava još se uvijek djelo-

mično podudaraju s djelatnošću ravnatelja muzejskih odjela: unutar Arheološkog odjela zato što ravnatelj tu radi (u punom radnom vremenu i za redovitu plaću) jednim dijelom i na sređivanju muzejskih zbirki; u prirodoslovnim dijelovima Muzeja zato što su ravnatelji tih odjela više-manje počasne funkcije sveučilišnih profesora, za koje oni najčešće i nemaju dovoljno vremena; f) iz nekih se muzejskih poslova (podvornika preparatora, pristava) diferenciraju preparatorski i pomoćni muzejski poslovi kao nova, posebna, stalna i plaćena zanimanja unutar Muzeja.

4. Muzejski čuvar kao zemaljski činovnik (1893-1918)

Nekoliko bitnih izmjena u položaju muzejskog čuvara i ravnatelja propisane su odredbama muzejskog Zakona od 6. ožujka 1893. g. Njime se prije svega definitivno uvodi termin *čuvara* ili *kustosa* za obavljanje osnovnih stručnih poslova u Muzeju. Osim toga, broj kustosa se ne limitira prema broju odjela, već se veže za njihovu veličinu i realne potrebe. Zakon također predviđa svojevršno statusno napredovanje muzejskog čuvara svakih pet godina, što se ogleda i u povećanju plaće. Tako mogućnost upošljavanja više čuvara u istome muzejskom odjelu na srodnim stručnim poslovima otvara mogućnost njihove usporedbe i rangiranja, ali i svojevršnog "napredovanja u struci". Time se nedvojbeno potvrđuje određeni profesionalni polet, kako u razvoju muzejske institucije tako i u napredovanju njoj pripadajućih stručnih zanimanja. Tu tezu potvrđuje i činjenica da muzejski zakon iz 1893. g. prvi put u svojim odredbama predviđa mogućnost imenovanja muzejskog čuvara izvanrednim sveučilišnim profesorom, za razliku od obrnute prakse koja je do tada vrijedila. Tako osigurana recipročnost kompetencija u poslovima kustosa

i sveučilišnog profesora na svoj način svjedoči o profesionalnome i statusnom usponu zvanja muzejskog čuvara na hijerarhijskoj ljestvici društvenih zanimanja²⁸.

ZAKLJUČAK

Narodni muzej u Zagrebu od svojih se početaka razvijao u dva smjera: 1. prema zadovoljavanju političkih (nacionalnih) ciljeva zbog kojih je i nastao, 2. napretku u profesionalizaciji stručnoga muzejskoga rada. Dinamika odnosa između prvoga (političko-nacionalnog) i drugoga (stručno-profesionalnog) usmjerenja Narodnoga muzeja mijenjala se tijekom njegovih pojedinih razvojnih faza: u razdoblju od utemeljenja Muzeuma (1835-1846) do njegove konačne institucionalizacije (1866), prevladala je prva težnja, dok je u razdoblju višestruke modernizacije unutar Austro - Ugarske Monarhije i izmjene specijalnih muzejskih zakona od 1866. do 1878. i 1893. g. pretežit utjecaj drugoga, stručno - profesionalnog usmjerenja.

Začeci Narodnoga muzeja nastali su u vrijeme preporodne faze hrvatskoga nacionalno integracijskog procesa (1835-1849) kao njezina posljedica i integralni dio. Poticaj za skupljanje različite kulturno-povijesne i prirodoslovne građe nacionalne naravi pokrenuta je u tadašnjemu političkom, kulturnom i ekonomskom središtu sjeverozapadne Hrvatske — Zagrebu. Narodni muzej tako nastaje usporedno s ostalim institucijama nacionalne kulture što su ih utemeljili prvaci Ilirskoga pokreta radi očuvanja tradicionalnih (narodnih) vrijednosti i izgradnje nacionalne svijesti. U tom je smislu poticaj za njegovo osnivanje utemeljen na isključivo političkim motivima, dok su načela stručnoga rada podvrgnuta pragmatičnim

ciljevima nacionalnog napretka. Ipak, u osnivačkoj je fazi prikupljen osnovni muzejski fundus, i to prema kriteriju nacionalne reprezentativnosti prirodoslovne i kulturno-povijesne građe koja se mogla pronaći na području Hrvatske "od Drave do Jadrana". Istodobno je tekao proces izgradnje elementarnih oblika njezina čuvanja — pohranom na jednom zaštićenom (i zajedničkom) mjestu, klasifikacijom i popisivanjem te njezinom (djelomičnom) znanstvenom interpretacijom. Na kraju (te faze), potencijalni je muzejski fundus bio stavljen na uvid javnosti — da bi postigao svoje pragmatičke (nacionalno osvještavajuće, mobilizatorske) zadaće, čije je izvršenje ovisilo o preporoditeljima i ilircima — muzejskim amaterima, volonterima i entuzijastima. U drugoj razvojnoj fazi Narodnoga muzeja

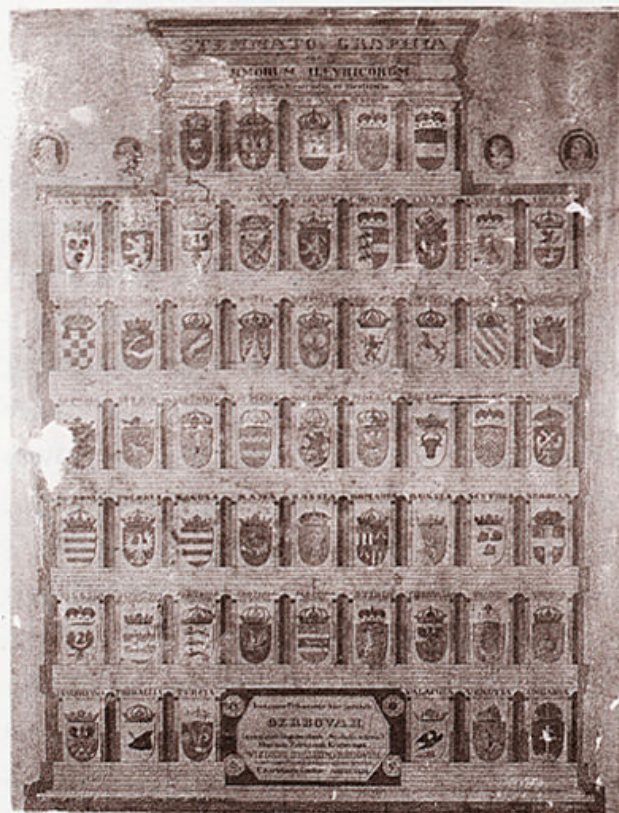

Tabla s grbovima država i pokrajina (HPM/PMH 25290) izradena je 1843. prema starijem predlošku grbovnika P. Rittera Vitezovića, a spominje se u fundusu Narodnoga muzeja 1892. g.

Foto: I. Brzoja / A. Korka

(1846-1866), koja se podudara s banovanjem J. Jelačića u Hrvatskoj, kao i s početnim reformnim pokušajima modernizacije Habsburške Monarhije nakon revolucionarnih pokreta — on je postupno izrastao u priznatu kulturnu instituciju, sa redovitim i stalnim izvorima financiranja. Zbog toga je razdoblje od 1849. do 1868. g. proteklo u nastojanju hrvatskih nacionalnih udruga — utemeljitelja Muzeuma, da postignu službenu potvrdu njegova statusa. Tijekom tih nastojanja formiralo se i prvo stručno muzejsko osoblje, još uvijek regrutirano pretežito iz redova intelektualnih prvaka preporodnog pokreta. Zanimljiva je činjenica da oni intenzivno rade na prikupljanju, evidenciji, pa čak i na javnoj prezentaciji skupljene muzejske građe, u vrijeme kada su na području Hrvatske zbog restrikcija Bachova apsolutističkog režima zabranjivani liberalni listovi, a nacionalno orijentirane ustanove raspuštane.

Treća i četvrta faza u razvoju Narodnoga muzeja odgovarale su razdoblju strukturnoga političkog preuređenja (višenacionalne) Habsburške Monarhije u dualističku Austro-Ugarsku Monarhiju, kao i procesima “modernizacije” na svim područjima društvenoga života u državi (1867/68-1918). Obilježene su slijedom nekoliko specijaliziranih zakona na temu Narodnoga muzeja (1866, 1878, 1893) donesenih u skladu s općim modernizacijskim težnjama. Rezultat spomenutih zakonskih propisa zrcalio se u bolje reguliranom funkcioniranju Narodnoga muzeja — (sve) modernijoj organizaciji, primjeni razrađenijih stručnih kriterija u pojedinim fazama muzejskoga rada i, u skladu s tim, u postavljanju temelja za njegov razvoj do razine posebne profesije. S obzirom na organizacijski kontekst i angažirano muzejsko osoblje, bilo je to razdoblje u razvoju Narodnoga muzeja u kojemu su se uvelike osjećali

utjecaji jugoslavenskih i pravaških političkih (nacionalno integracijskih) ideja.

Prisjetimo se na kraju da je u vrijeme osnivanja Narodnoga muzeja u Zagrebu u njegovu širem okruženju djelovalo samo nekoliko sličnih kulturnih institucija. Osim budimpeštanskoga Narodnog muzeja (1802-1808) i Johanneuma u Grazu (1811), na čijim su uzorima nedvojbeno i njegovi utemeljitelji - ilirci gradili zdanje svoga “muzeuma”, na hrvatskom području to su bili lapidarij u Puli (utemeljen 1802), Arheološki muzej u Splitu (1820), Arheološka zbirka u Zadru (1830) i Zbirka umjetnina i starina Lavala Nugenta na Trsatu (1826)²⁹. Neosporna je činjenica da su spomenute starije muzejske zbirke svojim muzeografskim iskustvima morale utjecati na način organizacije novoga muzeja, kao i na metode njegova rada, u trenutku njegova osnivanja. Međutim, da muzejska praksa u stručno-profesionalnom smislu nije odmakla dalje od elementarnih (amaterskih) načela rada još oko polovice 19. st., potvrđuju različiti izvori o prvim desetljećima pretežito nacionalno usmjerenog djelovanja Narodnoga muzeja. Tek nakon njegove institucionalizacije (1866) ostvareni su osnovni preduvjeti za razvoj kriterija koji omogućuju i stručnoznanstveno vrednovanje nacionalnoga (prirodnoga i kulturno-povijesnoga) naslijeđa. Bio je to ujedno prvi čvrsti (prijelazni) korak nezaustavljivog napredovanja od *amaterskog rada* entuzijasta i rodoljuba u Muzeju ka utemeljenju *profesije* muzejskog čuvara (kustosa). Nedvojbeno je, prema tome, zasluga Narodnoga muzeja da je svojom intenzivnom aktivnošću u vrijeme (različitih faza) hrvatskoga narodnog preporoda ostavio naraštajima 20. st. konkretna materijalna svjedočanstva o varijantama nacionalne kulturne baštine, kao i svijest o potrebi njihova trajnog čuvanja, prezentacije i interpretacije.

No gotovo je jednako važna činjenica da su utemeljitelji Narodnoga muzeja, zajedno s nacionalnom svijesću i kulturom, postavili načela za kreiranje jedne nove (muzejske) profesije, koja će se u Hrvatskoj dalje razvijati u razdoblju između Prvoga i Drugoga svjetskog rata (1918-1941).

Literatura:

Dobronić, L. (1988/89). "Stoljeće muzeja u Hrvatskoj", *Peristil*, br. 31-32.

Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća.

Ur. Gross, M. (1981) Zagreb: Sveučilišna naklada Liber Gross, M. (1985). *Počeci moderne Hrvatske.*

Zagreb: Globus, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu — Odjel za hrvatsku povijest Humski, V. (1986). "Pregled povijesti muzeja u Hrvatskoj". *Muzeologija*, br. 24 Zagreb

Jurdana, E. (1996). "Naš Museum — Narodni muzej u Zagrebu od 1846. do 1873. godine". *Naš Museum*, str. 67-76; Zagreb

Kolanović, J. (1998). "Kontinuitet u stvaranju hrvatskih nacionalnih ustanova kulture". *Naš Museum*, str. 17-26; Zagreb

Ljubljanović, S. (1996). "Uloga 'Gospodarskog lista' u osnivanju Narodnog muzeja". *Naš Museum*, str. 41-66; Zagreb

Mirnik, I. (1996). "Arheološki muzej u Zagrebu". *Muzeopis 1846-1996*, str. 17-39; Zagreb

Muzeologija. 1991. Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar

Muzeopis 1846-1996. (1996). Zagreb: Arheološki muzej u Zagrebu (katalog izložbe)

Muzeum 1846-1996. (1996). Zagreb: Hrvatski povijesni muzej (katalog izložbe)

Naš Museum. (1998). Zagreb: Arheološki muzej u Zagrebu, Hrvatski povijesni muzej, Hrvatski prirodoslovni muzej

Natura – Cultura. (1996). Zagreb: Hrvatski prirodoslovni muzej (katalog izložbe)

Peić Čaldarović, D. (1998). "Nastanak, struktura i perspektive razvoja heraldičke zbirke Hrvatskog povijesnog muzeja". *Naš Museum*, str. 171-182; Zagreb

Peić Čaldarović, D. (1999). "Poziv kustosa od amaterizma do profesije — na primjeru Narodnog muzeja u Zagrebu". *Osnivači i prvi kustosi muzeja u Hrvatskoj*,

str. 264-250; Osijek

Szabo, A. (1998). "Osnivanje i razvoj Narodnog muzeja u Zagrebu između 1846. i 1873. godine". *Naš Museum*, str. 27-40; Zagreb

Bilješke:

¹ Tekst je doradena varijanta izlaganja na muzeološkom savjetovanju "Muzeji — tradicija i moderne nacije / Museen — Tradition und moderne Nationen" održanome 3. i 4. studenoga 2000. g. u prostorijama Göthe-Instituta u Zagrebu.

² O najranijoj muzejskoj djelatnosti u sklopu Narodnog muzeja govore i članci V. Zgaga (Počeci muzeja u Hrvatskoj) i I. Mirnika (Mijat Sabljak) te reprintirani izvorni dokumenti u časopisu *Muzeologija*, 28/1990.

³ Opširnije o pojmu "nacionalne integracije" te o procesu integracije hrvatske nacije — njegovim osobinama, definiciji i periodizaciji, govori tekst M. Gross u: *Društveni razvoj u Hrvatskoj...*, 1981:175-189.

⁴ Opširnije o Ilirskom pokretu vidjeti tekst J. Šidaka u: *Društveni razvoj u Hrvatskoj...*, 1981:192-215.

⁵ O nastanku hrvatskih nacionalnih ustanova kulture vidjeti u: Kolanović, 1998:17-26.

⁶ O nacionalno-integracijskim pojavama i ideologijama u Hrvata nakon ilirizma vidjeti članak M. Gross u: *Društveni razvoj u Hrvatskoj...*, 1981:283-306, kao i u: Gross, 1985.

⁷ Opširnije o tome vidjeti članak M. Gross u: *Društveni razvoj u Hrvatskoj...*, 1981:283-306.

⁸ *Društveni razvoj u Hrvatskoj...*, 1981:185.

⁹ Isto, 186.

¹⁰ Detaljniji podaci o postanku najstarijih zbirki Narodnoga muzeja objavljeni su u zborniku radova 150 godina od utemeljenja Hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu 1846-1996, i to o skupljanju kulturno - povijesne građe u prilogima:

S. Pavičić (crkveni predmeti), M. Bregovac Pisk (slike), J. Borošak - Marjanović (zastave), D. Peić Čaldarović (heraldička građa), L. Prister (kameni spomenici), I. Mirnik i I. Uranić (egipatska zbirka), A. Lazarević (zbirke hrvatskih neeuropskih istraživača) te za prirodoslovni dio fundusa u radovima: D. Rukavina (fosili), Z. Jurišić-Polšak i K. Krizmanić (Brusinina zbirka), T. Đerek (tercijarne paleobotaničke zbirke); Lj. Marković, M. Vrbek, S. Fiedler i A. Smital (herbarska zbirka) (vidjeti u: *Naš Museum*, 1998). Osim toga, posebno su prikazani začeci prirodoslovnih, arheoloških i povijesnih zbirki unutar Narodnog muzeja tekstovima kustosa objavljenim u katalogima *Museum 1846-1996*, 1996; *Muzeopis...*, 1996. i *Natura – Cultura*, 1996.

¹¹O ulozi Gospodarskog društva pri utemeljenju Narodnog muzeja vidjeti u: Ljubljanić, 1996:42-44.

¹²O tome vidjeti tekst Š. Ljubića Narodni zemaljski muzej u Zagrebu u: *Muzeopis*, 1996: 42-43.

¹³Navedeno prema: Jurdana, 1998: 69.

¹⁴Navedeno prema: Ljubljanić, 1996:45.

¹⁵Vidjeti u: Peić Čaldarović, 1999:247.; Jurdana, 1998:70.

¹⁶Navedeno prema: Ljubljanić, 1996:44-45.

¹⁷Peić Čaldarović, 1998:175.

¹⁸O utjecaju spomenutog Društva na ustrojstvo i rad Narodnog muzeja vidjeti u: Jurdana, 1998:70-72.

¹⁹Szabo, 1998:32.

²⁰Navedeno prema: Jurdana, 1998:74.

²¹Peić Čaldarović, 1998:176.; vidjeti također navedeni tekst Š. Ljubića u: *Muzeopis*, 1996:47.

²²Navedeno prema: Mirnik, 1996:30-31.

²³Mirnik, 1996:20-21.; *Natura+Cultura*, 1996:18.

²⁴Navedeno prema tekstu M. Šepera Hrvatski državni arheološki muzej u Zagrebu u: *Muzeopis*, 1996:67.

²⁵Navedeno prema odredbama Zakona ob uređenju narodnoga muzeja u Zagrebu objavljenog u: *Sbornik zakonah i naredabah valjanah za Kraljevine Hrvatsku i Slavoniju*. (59/1878) Zagreb: Tiskarski zavod Narodnih novina, str. 384-387.

²⁶Navedeno prema: Mirnik, 1996:21-33.

²⁷Pregled i periodizacija razvojnih faza Narodnoga muzeja navedeni su prema: Peić Čaldarović, 1998:171-182., a velikim se dijelom podudara s periodizacijom u: Mirnik, 1996:17-39.

²⁸Detaljnije o obilježjima i razvojnim fazama profesionalizacije stručnih muzejskih poslova unutar Narodnoga muzeja vidjeti u: Peić Čaldarović, 1999:246-250.

²⁹Navedeno prema: Dobronić, 1988:185-187 i Humski, 1986. O počecima muzeja u Hrvatskoj vidjeti još i tekst V. Zgaga u: *Muzeologija*, 28/1991:7-12.

THE ROLE OF THE CROATIAN NATIONAL MUSEUM IN THE PROCESS OF NATIONAL INTEGRATION (1835-1918)

The primary aim of this paper is to outline the link between relevant facts concerning Croatian political history in the 19th century with the contemporary processes in culture using the example of the founding and early periods of activity of one of the oldest and largest national museums in Croatia – the Croatian National Museum. The paper thus seeks to answer the

question that cannot be put aside when studying Croatian national and cultural history of the 19th century: How, and in what manner, did a museum institution (of a complex type) follow or influence the process of the integration of the Croatian nation at a time of its stage that preceded the national revival, as well as in the period following the revival?

The text attempts to find the answer through the analysis of known historical facts, an analysis in several stages. First of all, relevant political facts linked with the evolution of the process of Croatian national integration in the 19th century were identified: the political framework in which the process of Croatian national integration emerged and its stages; the main characteristics of ideologies of Croatian national integration; the outline of the most important political events and people linked with particular stages of development of the Croatian national movement and so on. (This part of the text refers to relevant ideas from existing historiographical literature that deals with the subject in detail.) The authoress then goes on to present facts directly linked with the founding and the activities of the National Museum – its models, initiators and founders; the legal framework concerning the structure and activities of the museum; the initial professional principles governing the collection and cataloguing of museum objects; facts concerning museum staff and their professional development. (The authoress uses numerous, but relatively unconnected information published in four publications that marked the 150th anniversary of the founding of the National Museum: the collection of papers *Our Museum*, as well as the catalogues from exhibitions *Museum 1846-1996 at the Croatian History Museum*, *Natura – Cultura at the Croatian Museum of Natural History*, and *Muzeopis... at the Archaeological Museum in Zagreb*) At the end there is a comparison between the two listed factual categories; the article outlines the mutual causal links, similarities and/or contradictions between them with the aim of drawing final conclusions about the degree and nature of their linkage in the concrete example of the National Museum. It is in this that this text could be seen as a small step towards a more solid chronological systematisation of the facts relating to the history of the National Museum, and also as the first attempt at providing an integral historical context for these facts.